

LAPONSKE SANI Z VPREŽENIMI SEVERNIMI JELENI.

KNJIŽEVNOST.

Dr. Anton Mahnič: **Več luči!** Iz „Rimskega Katolika“ zbrani spisi. Uredil dr. Aleš Ušeničnik. Ljubljana, 1912. Založilo „Kat. tiskovno društvo“. Tisk Kat. tiskarne. — Prihodnje leto bo 25 let, odkar je začel dr. Ant. Mahnič, sedanji škof na Krku, izdajati „Rimskega Katolika“, list, ki pomeni v naši zgodovini krščanski preporod slovenskega naroda. Za ta jubilej nam je pravkar podal bogoslovni profesor dr. Aleš Ušeničnik prekrasno knjigo. V njej je zbral — kakor pravi sam — iz „Rimskega Katolika“ „vse tiste epohalne razprave, ki je z njimi dr. Mahnič jasno in odločno, kakor nihče pred njim in nihče za njim, začrtal velike smeri vsemu našemu intelektualnemu, političnemu in umetniškemu razvoju, skratka, krščanski kulturi slovenskega naroda.“ Sestavil je dr. Ušeničnik te razprave z njemu lastno spretnostjo in logiko — veliko svojega dela je položil v to knjigo! — v prelepo celoto. V „Prolog“ je vzel spis „Metafizična trojica“ — o pravem, dobrem, lepem. Na podlagi tega spisa je knjigo razdelil na tri dele, „katerih vsak obravnava ideje in načela svoje vrste: prvi najsplošnejše ideje-vodnice vse kulture, drugi politične, tretji umetniške ideje“. V „Epilogu“ pa je zbral „razprave, ki rišejo sodobni boj teh idej, božjo pravdo in grozečo sodbo, ter spričo tega našo nalogo“. Knjigo okončujejo zanimive „Opomnje k nekaterim spisom“. — Urednik sam imenuje to knjigo — knjigo načel, in točneje je pač ni mogoče označiti. Pristno in neporečno nam razlaga načela o resničnem, dobrem, lepem — načela, prava in zmotna, v teoriji in praksi. Knjiga hoče, da vzgoji teoretike, t. j. miselce pravih, resničnih idej, da te ideje, potem ko so ožarile in razsvetlile razum, prižigajo luč tudi delavni volji, jo krepe in ogrevajo. Zakaj predvsem je treba pomesti z brezmiselnostjo, z napačnim, mračnim spoznanjem, z dvomom. Potem, ko je resnica jasna v spoznanju, je tudi volja močna za dobro delo in čuvstvo dovezetno za istinito lepoto. — To zlato knjigo bo treba — ne

prebirati, ampak študirati. In študirati jo bodo morali zlasti tisti, ki so že sicer študirali, tisti, ki jim je knjiga namenjena: slovenski inteligentje, predvsem bogoslovci in slovenski visokošolci, „bodoči voditelji našega ljudstva“. V smereh te knjige misliti, čutiti, čuvstvovati, delati — delati vsak v svojem ožjem krogu in poklicu, ter javno, v socialnem, političnem življenju, v umetnosti — to bo prosveta in blaginja našega naroda!

Dr. Mih. Opeka.

Poslednji Celjan. Epska pesnitev. Napisal A. Aškerc. Ljubljana 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Str. 169. — V tradicionalnem Kleinmayrjevem ovojju in formatu je Aškerc zopet izdal epsko pesnitev. Nje vsebina je tole: Urh, grof celjski, gre s Teharjani in Celjani na križarsko vojno pred Beligrad. Madjarski velikaši ga tam zvičajno ujamejo in umore. Pengar, teharski župan, prinese grofovo truplo v Celje, kjer se vrši pogreb in „mrtvaška črna maša“.

Vsa cerkev s plemstvom vred naglas zajoče,
vse briše si solzé, ihti in stoče:
„Ej, grofi celjski — pa nikoli več!
Poslednjega zaklal je tuji meč.“

(159.)

Kot psihološki motiv in da dobi pesnitev nekaj aktualnosti, je Aškerc vplel slovensko državno idejo; grof Urh sanja:

Pošteno ljudstvo, zdravega plemena,
pa slavnega, žal, nima še imena.
Preskromnega je, mehkega srcá,
zato veliki svet ga ne pozna...
To ljudstvo rad popolnoma bi združil
pod žezlom svojim in kot kralj mu služil. (26. 27.)

Ta motiv se je Aškercu moral seveda ponesrečiti, kakor se je (tvarno nekoliko drugačen, pa formalno isti) ponesrečil v Kacijanarju ali v Naši krvi. Z državno mislijo, kolikorkoli je aktualna, ne more leposlovec, če ne piše modernega časa, za enkrat nič početi; vsaka

taka stran leposlovne knjige se vidi kakor z dnevnikom zakrpana in zalepljena z neblagodišnim klejem današnje politike. V javnem življenju je državna misel lahko velevažna in naravnost zgodovinska, toda v rokah pesnika je še nerabna. Kjer bi imela vezati, se sama pretrga, in kadar bi morala navduševati, žgačka k nasmehu.

Dejanje Aškercove pesnitve je zelo enostavno in revno, kakor je razvidno iz vsebine, toda to še ni napaka; če bi se ga bil lotil pesnik, bi bil stranske motive, ki jih je Aškerc le zato pograbil, da jih lahko miselno zopet izpusti, umno razvil in bi lahko bil napisal dobro delo še večjega obsega. Danes ne zahtevamo več od knjige zapletenosti in presenečenj, ker nam je lastno življenje preenostavno in prerevno, da bi ljubili nenavadne dogodke. Zahtevamo pa resničnosti, življenja, in epska pesnitev, ki tega nima, je dvakrat obsojena, kajti moderni bralec jo že zato, ker je epska, jemlje po tolikih žalostnih izkušnjah le s strahom in zlo slutnjo v roke. In v Aškercovi knjigi ni življenja. Njegovi ljudje so mrtve voščene lutke, ki se jim iz ust avtomatično odvijajo tiskani papirnati trakovi. Kjer obstane glavno dejanje, vplete pesnik epizode, ki naj bi po vzoru velikih epov dali golim zgodovinskim dogodkom pisano ozadje. Toda z dvema izjemama (kapucinada in deloma idilični prizor med Pengarjem in Marjeto) je tudi to tako brezizrazno in zlasti tako banalno, tako obupno banalno, da bi podobni verzi še začetniku bili usodepolni.

O obliki te knjige je bolje, da ne govorim, ker pomenja najnižjo točko Aškercovega oblikovnega propadanja. On pesni, kakor bi bil izgubil ves posluš za muziko besede ali kakor bi bil leksikon naših rim z Gregorčičem nekako že popoln in izčrpan. Stopice maši kakor za šalo. Tesnost in točnost nekdanjega njegovega izraza je zamenjala dolgočasna klepetavost.

Širokopleči hrusti so, čakati!
Ni šaliti se z njimi, ne igrati!
No, to moj stric, me sila veseli,
da kraj vaš takšne mi rodi ljudi!
To niso tiste šibke mestne šviglje,
slabotni dečki, tenki kakor igle!
Zagleda Turka pa ga strese strah
in v beg spusti jokaje se namah!
Pa joče se in svojo mamo kliče,
beži, beži in ves obupan viče.
Za njen predpasnik rad bi zdaj se skril,
da grdi Turek bi ga ne dobil! . . . (67. 68.)

Tretji šator šator je najlepši,
in pod njim grof celjski mi stanuje,
knez se Ureh tudi imenuje . . . (73.)

Je ladja prva ladja Vladislava,
zato tako na čelu prva plava! (97.)

Pokažem vam, razbojniki, doma!
Maščujem te, grof Ureh, da, da, da! (136.)

Dovolj grenkih primerov. Mučno jih je brati, še bolj trpko pa prepisavati, posebno ker je le malo strani v Zadnjem Celjanu, ki bi nam prizanesle s to žalostno verzifikacijsko komiko. Kruto dejstvo je, da pišejo naši najmlajši poetje gladkejše verze kot Aškerc in da bi se stari bard mogel učiti od srednješolcev.

Le malo pesniških zbirk bi se moglo po svoji brezpomembnosti postaviti Zadnjemu Celjanu ob ramo. Očividno je, da je samo spoštovanje do Gorazda našlo

tej knjigi založnika. Mimo občinstva in mimo našega slovstva pojde neopažena; zaradi nje se ne bo izpremenil niti en sam verz bodočih pesmi, medtem ko je vsaka izmed treh Zupančičevih zbirk izzvala nešteto odmevov. Slovstveni zgodovinar bo Zadnjega Celjana le naštel in se pri tej novi priči Aškercove onemogle pesniške moči vprašal: kje so vzroki, da je človek, ki je nekdanj moško govoril, jel tako otročje nezmiselnost in nerodno jecljati! Ali je starost? Ali zanikarnost?

Vzrok bo drugod. Odkar je Aškerc prekoračil mejo zadnje mladosti, si je izdelal program in ga neizpremenjenega ohranil do Zadnjega Celjana. Ta program poznamo. Toda neštete izkušnje kažejo, da je vsak leposloven program, ki je absolutno neizpremenljiv, ki se vzporedno z osebnim razvojem pesnika ne javlja v vedno novih oblikah, poguben, in sicer brez ozira na to, ali si ga je napravil Silvin Sardenko ali Anton Aškerc. Kakor vsako delo človeka, je tudi njegova umetnost znak in izliv njegovega svetovnega naziranja; to pa dobiva z vsakim letom in skoro z vsakim dnevom izrazitejšo in popolnejšo obliko, z vsakim pogledom v svet postaja bolj svetovno. Ljudem, ki verujejo, je krščanstvo v vsaki dobi življenja novo in presenetljivo razodetje. Aškerc je imel precej lahko umljivo nesrečo, da se njegovo svetovno naziranje ni poživiljalo; prišlo je veliko spomladi in minilo, Aškerc jih ni čutil; ostal je enako mrk in enako dolgočasen kulturni borec v staromodni uniformi. Njegovo svobodomiselstvo je tako nazadnjaško, da ga danes nič več ne razumemo; o Zadnjem Celjanu pravi:

Kaj mari mu, kaj mašnik govori
in bere v bukvah! Temne zanj reči!
Kaj mar, če ministrant tam pociंगlava,
priklanja se in včasih prikimava!
Kaj mar sploh služba božja mu in bog!
Že dolgo ni v molitvi sklepal rok.
Grof Ureh tudi tukaj zdaj ne moli,
saj pravzaprav ni molil več nikoli,
odkar zna misliti . . . (126.)

Mlajšim ljudem, vernim in nevernim, je religiozni problem vse globlji, vse lepši, vse bolj tragičen; oni vidijo v njem več kot ministranta, „ki priklanja se in včasih prikimava.“

Drugi in zadnji del Aškercovega programa je domovina. On jo rima takole:

Vse vozi v Belgrad se na dušmanina.
Oteta kmalu bode domovina. (97.)

Danes ljubimo domovino manj v stilu svojih narodnih himen, pa bolj nežno in bolj pristno.

Če bi Aškerc ne bil imel v začetku svoje slovstvene poti toliko uspeha, če bi ne bil doživel toliko bojev, če bi ne zavzemal izjemnega družabnega stališča, če bi ne bil bral o sebi toliko časniških prilizljivih laži, bi danes bil drugačen ali bi vsaj čutil, kako je nesodoben. Po vseh teh dogodkih pa se je njegova samozavest — svoje dni nam jo je sam preizrazilo ilustriral v Slovanu — razvila do tistih mej, kjer lastna kontrola ni več mogoča. Tako so naši nešteti formalno slabi verzi pot iz glave, ki ni več in ni še otročja, na papir. Iz istega vzroka se je pesnik zaklenil pred moderno, ki bi jo bil lahko — zlasti v nje početku kot urednik — slavodobitno vpeljal v

življenje, plodeč in oblikovno oplojevan od nje. Medtem je ona šla naprej — on nazaj, samotni in mračni ter v prepričanju, da narekuje kritiko vsako ostro besedo le zavist in sovraštvo. Tudi to je nesodobna zmeta; vprašanje nam je le, kakšna je knjiga in ne, kdo jo je spisal.

Izidor Cankar.
Dr. K. Štrekelj: O nekaterih pobijanih pravih slovenske pisave. (Konec.)

Četrta točka naše brošure obsega imenitno razpravo o veznikih: ko, kot, kakor in tem sorodnih. Tominšek je hotel delati razliko v pomenih med temi vezniki. Štrekelj je dokazal, da pomenjajo vsi vezniki: kakor, kak, ko, kot, kakti popolnoma isto in se rabi lahko vsi enako; razložek se dela lahko samo ta, da rabiš zdaj eno, zdaj drugo besedico, kakor ti zveza bolj ugaja. Tako ni nobenega razložka, če pišeš: bojim se ga k o sovražnika, ali če pišeš: bojim se ga k o t sovražnika, ali: kakor sovražnika. Pisatelj je v razpravi pokazal tudi razširjenost, izvor in rabo teh veznikov, kar je pa velikega pomena le za jezikoslovce.

V petem članku se pisatelj izreka za pisavo: oficijal, materijalen, dijalog itd., katera pa je — po zaslugi Levčevega pravopisa — hvala Bogu, vendar že odpravljena in je ne bomo nanovo oživljali, ker se je pri nas že utrdil usus, da puščajmo tujkam kolikor se da tujo obliko. Iz tega razloga ne zametamo samo: aktuvar, situvacija, jezuvit, pojezija, idejal, najiven, prozajičen... kakor se je pri nas še pred 15—20 leti pisalo, temuč z a m e t a m o tudi: oficijal, materijalen, dijalog itd., posebno pa še zdaj, ko je vsled Levčevega pravopisa zmagala pisava brez j!

V šesti točki zameta prof. Štrekelj po vsej pravici Tominškovo novotarijo: končnica -ij v gen. plur. (nitij). Samo 25 let je životarila ta revica-končnica v našem slovstvu in še to le vsled zmotnega neznanja — in zdaj je vendar srečno pokopana; naj ji tudi Tominšek vošči večni mir in pokoj! V istem sestavku zagovarja pisatelj proti Tominšku pisavo: ministrstvo.

Sedmi sestavek opravičuje rabo končnice -ova za ženske priimke, kakor Pavlina Tratnikova, gospa Abramova itd., nad čimer se je Tominšek spotikal. Piše se potemtakem lahko ali Pavlina Tratnik, gospa Abram ali pa Pavlina Tratnikova, gospa Abramova.

Zadnji odstavek zameta po Tominšku predlagane končnice tujih pridevnikov kakor formalistni, analitski, sintetni, filološki itd. ter predlaga preprosto pravilo, naj se rabi povsod -ični, kakor se je sploh pogostoma rabilo do leta 1890. — Tudi mi smo mnenja s pisateljem, ki pravi: Obrazilo -ični je za naš knjižni jezik edino opravičeno; zato nam bo tudi vbodoče pisati: estetično-kritična razprava in filologično-kritično raziskavanje. Ker je pa stvar nazadnje le malenkostna, bi se po naši misli ta tuja navlaka pustila lahko tudi s kako drugo končnico, kakor je bilo tudi že pred letom 1890. v navadi.

Dr. A. Breznik.
Dr. Janez Mencinger: Izbrani spisi. Izdala „Matica Slovenska“. Uredil dr. Jos. Tominšek. Povesti in novele. I. zvezek. Ljubljana 1911. Natisnila „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani. 100 strani. — Izdaja Mencingerjevih zbranih del bo povzročila po naših knjižnicah, kjer se v lepem redu vrste dela naših pripovednikov, brezdvoma precej izpremembe. Marsikateri pisatelj, čigar zbrana dela so se v zadnjem

času pristavila preblizu Jurčičevih, Stritarjevih, Erjavčevih, Levstikovih in Tavčarjevih zbranih del, se bo moral za nekoliko odmakniti in prepustiti svoje mesto dr. Mencingerju, ki bo stopil sedaj z zbranimi deli med prednje vrste naših pripovednikov. Seveda mu te slave niso prinesli njegovi prvenci, temuč šele poznejša dela, predvsem njegov klasični „Abaddon“ in pa „Moja hoja na Triglav“. Prvi spisi, izmed katerih nam I. zvezek izbranih del prinaša tri novele: Jerica, Vetrogončič ter Človek toliko velja, kar plača, so le unguis leonis, ki je šele v poznejših spisih pokazal izredno moč dobrovoljne šale, zdravega humorja in krepkega domačega jezika. Njegova pristna domača beseda je v našem slovstvu nekaj posebnega. Doslej najboljšo oceno njegovih del podaja Grafenauer v drugem delu svoje Zgodovine slovenskega slovstva, na katero tukaj opozarjamo. Mi se hočemo tukaj dotakniti le prireditve in izdaje Mencingerjevih spisov.

Dr. Mencinger svojih del ni sam priredil in uredil, temuč jih je izročil dr. Tominšku. Je li dal pisatelj uredniku pri prireditvi popolnoma proste roke ali ne, to je njegova stvar, za katero ni nikomur odgovoren. Je li nasprotno urednik dr. Mencingerju kaj odgovoren ali ne, nas tudi ne briga in ga po tem ne vprašujemo. Ali izdajateljji imajo vendar še druge odgovornosti, katerih se ne morejo iznebiti, to je odgovornosti nasproti občinstvu. Občinstvo sme zahtevati, da se starejša dela izdajajo v gotovih oblikah; da se izvajajo bolj za znanstvenike ali bolj za širše občinstvo, ki išče v takih delih v prvi vrsti le estetičnega užitka in kritičen študij pisateljevih del pri tem prezira. Dr. Tominšek se je oziral pri tem očividno na poslednje kroge. Taka izdaja pa zahteva večkrat precejšnjih izprememb, česar se je urednik tudi dobro zavedal in je v predgovoru sam povedal, da spisov ni dal enostavno v ponatis, ampak jih „v jezikovnem ter sploh v zunanem oziru prestavil in stanje dvajsetega stoletja“. In urednik si je dal res mnogo posla z izpreminjanjem. Izpreminjal in popravljal ni samo posameznih besed in izrazov, temuč tudi cele stavke in odstavke. Poleg tega je tudi mnogo izpuščal ter dostavljal iz svojega. Sploh je ravnal s pisateljem kakor z učencem v šoli, popravljajoč mu in izpreminjajoč vse, kar mu ni ugajalo. Vendar se pri popravji ni držal povsod enake mere.

Mnogokrat je popravljaj stvari, ki bi jih ne bilo treba; prav pogostokrat pa je popravljaj tekst naravnost na slabše. Nasprotno se mu je pripetilo tudi, da se večkrat ni lotil poprave tam, kjer bi bila to potreba, da bi bila vsa mesta z enakimi napakami enako popravljena. Mi smo sicer naravnost zoper prehujo popravljanje, toda če se kaka stvar začne popravljati, potem naj se popravi do konca in povsod, kjer je poprave potrebna. Tako je sedaj prvi zvezek dr. Mencingerjevih novel ponekod tak, kakor je prišel pred več kot petdesetimi leti izpod njegovih rok — z vsemi posebnostmi dotičnega časa in z vsemi slabostmi tedaj šele nekaj nad dvajset let starega pisatelja — ponekod pa je tako radikalno izpremenjen in moderniziran, da ga bo akceptiral lahko najhujši modernist. Če bi nas postavil izdajatelj pred alternativo: ali naj v naslednjih zvezkih popravljaj vse tako radikalno, kakor sem tukaj, kjer sem se poprave lotil — ali pa naj pustim Mencingerja povsod takega kakor je bil v originalu, bi mu svetovali, naj stori